

RODRIGO PAZ EN HET EINDE VAN DE COCALERO- REPUBLIC BOLIVIA

Regio Update Latijns-Amerika | Op 12 oktober werd Rodrigo Paz Zamora beëdigd als de nieuwe president van Bolivia – een politieke aardverschuiving na meer dan twee decennia dominantie van de MAS (Movimiento al Socialismo). Toen ik in 2017 in Bolivia was, was iedereen die ik sprak er nog zeker van: Evo Morales zou nooit vertrekken. Destijds was hij via een Grondswetwijziging aan zijn derde termijn bezig. Toch heeft er nu een machtstransitie plaatsgevonden, waarin links geen relevante rol meer speelde in de presidentsverkiezingen. Hoe kunnen we dit duiden, wat staat er te gebeuren en hoe kunnen Nederland en de EU hierop inspelen?

Met zijn overwinning sluit Paz een tijdperk af waarin Evo Morales en zijn opvolgers het land vormgaven rond een nationalistisch, extractivistisch en etnisch-populistisch project. Waar Morales Bolivia positioneerde als boegbeeld van het Andes-socialisme, belooft Paz een pragmatisch technocratisch bestuur, gericht op institutionele vernieuwing, fiscale stabiliteit en hernieuwde internationale samenwerking. Het is geen volledige pendulumzwaai van links naar rechts, want Paz wordt gezien als centrumrechtse politicus en belooft de sociale programma's zelfs uit te breiden. Dat zal nodig zijn om de sociale orde te bewaren in het nog altijd zeer ongelijke en verdeelde Bolivia.

Historische duiding

Evo Morales was sinds 2006 het gezicht van een nieuw Bolivia: het land van de cocalero's, de inheemse trots en de anti-imperialistische retoriek. Hij nationaliseerde olie, gas en mijnbouw, en voerde een grondwet in waarin Bolivia een “plurinationale staat” werd. Zijn sociaal-economisch beleid werd aanvankelijk gekoppeld met sterke groei en dalende armoede – zoals eigenlijk overal in Latijns-Amerika in die jaren, vooral gedreven door de sterke groei van de Chinese economie. Dit ging echter gepaard met toenemende centralisatie van macht, onderdrukking van oppositie en toenemende afhankelijkheid van grondstoffenexport.

Evo Morales is van Aymaraanse afkomst, waartoe ongeveer een kwart van de bevolking zou behoren, terwijl tijdens de laatste volkstelling zo'n 30% tot de Quechua behoorden en nog zo'n 30% een mix is van inheems en (over het algemeen) Europees, de mestiezen. Er worden zo'n 36 inheemse talen gesproken naast het Spaans. Historisch werden deze inheemse groepen echter economisch gemarginaliseerd en politiek uitgesloten door een Spaans-koloniale elite en later door een mestiezen-bureaucratie.

Het neoliberale beleid van de jaren 80 en 90 – gedicteerd door het IMF en de Wereldbank – privatiseerde strategische sectoren (mijnen, olie, water), wat leidde tot massale werkloosheid en een golf van armoede. In dezelfde decennia ondervond Bolivia de gevolgen van het Amerikaanse “war on drugs”-beleid gericht tegen de coca-plant. Deze plant heeft in Bolivia eeuwenoude culturele en medische waarde, vooral voor de inheemse bevolking.

Morales werd in de jaren 80 actief in de cocalero-vakbonden van de Chapare-regio. De coca-teelt, eeuwenlang verweven met de Andes-cultuur, werd in deze context een symbool van verzet tegen buitenlandse inmenging en verlies van soevereiniteit. Zo ontstond een nieuw soort sociale beweging: inheemse, syndicale en cocalero-bewegingen die sociale rechtvaardigheid koppelden aan etnisch-culturele erkenning. Morales belichaamde precies die verbinding.

Jelle van der Wal
Geopolitiek analist Latijns-Amerika

Tegen het einde van zijn bewind veranderde de charismatische vakbondsleider in een autoritaire machthebber die de grondwet herinterpreteerde om langer aan te blijven. De protesten na zijn omstreden herverkiezing in 2019 voor een 4e termijn, terwijl de grondwet maximaal twee termijnen voorschrijft, zorgden ervoor dat Morales aftrad en het land ontvluchtte. Er kwam een tijdelijke Añez-regering en de daaropvolgende terugkeer van de MAS onder politiek rivaal van Morales, Luis Arce.

Morales werd in 2020 ook onderzocht door de rechtbank in verband met seksueel misbruik. Volgens hem zit de laatste president, Luis Arce – van dezelfde partij dus – achter die verdenkingen. Dit alles liet een diep verdeelde MAS en tevens diep verdeeld land achter. De crisis van vertrouwen in instituties en de dalende invloed van de coca-lobby schiepen ruimte voor vernieuwing.

Met Morales uitgesloten voor de verkiezingen en links intern verdeeld ging de tweede verkiezingsronde nog tussen de centrum-rechtse Rodrigo Paz en de meer rechts-conservatieve Jorge Quiroga Ramírez. Beiden zijn een grote breuk op politiek vlak met de MAS, maar ook op cultureel vlak. Zo werd Rodrigo Paz geboren in het Spaanse Santiago de Compostela, weliswaar omdat zijn familie tijdens de militaire dictatuur verbannen werd. Dat zorgt mogelijk voor angst en spanning bij de historisch gemarginaliseerde inheemse bevolkingsgroepen.

Een nieuwe koers

Rodrigo Paz, zoon van voormalig president Jaime Paz Zamora, presenteert zich als bruggenbouwer tussen de stad en het platteland, tussen de economische elite van Santa Cruz en de inheemse gemeenschappen van El Alto. Maar vooral in Cochabamba, El Alto en de rurale Andes, is Evo Morales en MAS nog altijd zeer populair.

Cochabamba, de vierde stad van het land, was in 1999 en 2000 het toneel van de zogenaamde Wateroorlog (Guerra del Agua). Het privatiseren en, in feite, monopoliseren van het waterbedrijf naar een grotendeels buitenlands bedrijf leidde tot enorme prijsstijgingen van water en daaropvolgende gewelddadige protesten en confrontaties. In 2003 volgde in verschillende steden waaronder Cochabamba en El Alto gewelddadige protesten rondom de Gasoorlog (La Guerra del Gas) met een vergelijkbare oorsprong: privatisering van de sector. Deze conflicten staan in direct verband met de opkomst van Morales, die gebruik maakte van het momentum en traditioneel zeer populair is in deze gemeenschappen.

Ook recent was er tumult, toen Morales protesten steunde tegen voormalig partijgenoot president Luis Arce rondom brandstoftekorten en stijgende prijzen, maar ook politiek gemotiveerd tegen de uitsluiting van Morales. El Alto begon ooit als een (sloppen)wijk op de berg boven politieke hoofdstad La Paz, waar vooral arme inheemse boeren naartoe kwamen voor betere kansen. Inmiddels is het uitgegroeid tot een stad groter dan La Paz zelf. De stad staat bekend als Morales-bolwerk en middelpunt voor sociale onrust.

De foto bij dit artikel toont een beeld van “Che” Guevara in El Alto, de socialistische guerrillastrijder die in Bolivia geëxecuteerd werd door het Boliviaanse leger met steun van de CIA. Het beeld is met steun van MAS neergezet. Dit toont dat de structurele oorzaken van ongelijkheid en raciale hiërarchie nog steeds niet verdwenen zijn.

Jelle van der Wal
Geopolitiek analist Latijns-Amerika

Rodrigo Paz staat voor een beleid van minder staatsinterventie (“kapitalisme voor iedereen”) en meer meritocratie, maar ook meer sociale vangnetten en transparantie (in de rechtspraak via AI). Tevens staat hij voor decentralisatie. De vraag is of dit voldoende zal zijn om de brandhaarden in toom te houden of juist nieuwe spanningen zal aanwakkeren.

Het nieuwe beleid rond coca, gericht op legale productie voor traditionele doeleinden maar harde bestrijding van smokkel, vormt een symbolische breuk met Morales’ nalatenschap. Toch probeert Paz ook hier een middenweg in te vinden, door te erkennen dat de coca-teelt een traditionele, culturele waarde heeft. De hervorming van het justitiële systeem en het ontmantelen van het door MAS gecontroleerde ambtenarenapparaat worden gezien als Paz’ grootste binnenlandse uitdaging.

Internationale implicaties

Internationaal zoekt Paz aansluiting voor het land zonder toegang tot de zee bij een “nieuw pragmatisme” in Latijns-Amerika, vergelijkbaar met Gabriel Boric in Chili en Daniel Noboa in Ecuador. Hij benadrukt technologische innovatie in de lithiumsector en wil Bolivia’s strategische reserves inzetten voor de energietransitie in samenwerking met Europese en Aziatische partners, in plaats van ideologische bondgenootschappen met Caracas of Havana. Ook met Brazilië bestaan al plannen voor samenwerking rondom bi-nationale hydro-elektrische activiteit en gas-, kunstmest- en lithiumproductie. Kortom, geen ideologisch gedreven, anti-imperialistische partnerschappen, maar meer focus op economisch en geopolitiek rendement.

De verschuiving in La Paz heeft directe gevolgen voor de regionale machtsbalans. De terugtrekking van het naar Simón Bolívar genoemde land uit het naar diezelfde Bolívar genoemde ALBA-blok (Bolivariaanse Alliantie voor de Volkeren van Ons Amerika) en de beëindiging van militaire samenwerking met Venezuela markeren een breuk met het “roze tij” van links dat Latijns-Amerika in de jaren 2000 kleurde. Tegelijkertijd blijft Paz voorzichtig en benadrukt hij soevereiniteit en Zuid-Zuid-samenwerking, maar zonder confrontatie met Washington, Brasília of Beijing.

China is onder MAS uitgegroeid tot verreweg de belangrijkste handelspartner en investeerder in Bolivia, vooral op het gebied van grondstoffen en infrastructuur. De vraag is dan ook of een diversificatie aan internationale partners als zorgelijk of confrontatie opgevat zal worden door China. Een breuk met China kan wellicht voorkomen worden via nieuwe investeringsmogelijkheden in bredere sectoren.

Handelingsperspectieven voor Nederland en de EU

Voor Nederland en de EU opent het presidentschap van Paz kansen voor partnerschap rond duurzame mijnbouw, klimaatadaptatie en handel in grondstoffen. Bolivia’s lithiumreserves maken het land essentieel in de Europese strategie voor grondstoffenzekerheid.

Hoewel Bolivia formaliseert als lid van Mercosur, maakt het land op dit moment nog geen actieve partij in de lopende EU-Mercosur-handelsovereenkomst. Pas nadat Bolivia de volledige Mercosur-regelgeving heeft geïmplementeerd kan het toetreden tot de deal. Deze vertraging biedt zowel ruimte voor hervorming als risico’s voor het tempo van integratie. Rodrigo Paz biedt momentum om Bolivia volledig formeel lid te maken.

Jelle van der Wal
Geopolitiek analist Latijns-Amerika

Voor de EU liggen er dan kansen om Bolivia te betrekken in de lopende overeenkomst in het kader van de benoemde grondstoffenzekerheid.

De EU kan inzetten op ondersteuning van een duurzame democratische transitie. Het zou via kennis een belangrijke rol kunnen spelen in de energietransitie. Een hernieuwd partnerschap met Bolivia zou ook bijdragen aan stabiliteit in de Andes-regio, waar de democratische erosie van de afgelopen jaren – vooral in Venezuela, Peru en Ecuador – een waarschuwing blijft.

Jelle van der Wal
Geopolitiek analist Latijns-Amerika

